

В. Г. Тонкошкуров (Київ)

До питання про якісний склад партії

Публікація В. П. Вароді в № 1 «Українського історичного журналу» за 1990 р. «Зміна якісного складу партії в умовах перебудови» привертає до себе увагу глибокою і в цілому конструктивним підходом до аналізу процесу оновлення КПРС у сучасних умовах. Проте окремі її положення лишилися, на мою думку, логічно незавершеними і недостатньо обгрунтованими.

Проблема формування партійних рядів, зокрема за рахунок робітників, дуже актуальна. Слід відзначити, що В. П. Вароді, розуміючи це, не обмежується лише з'ясуванням характеру суперечності у цьому кардинальному питанні внутріпартійного життя, а й пропонує свій підхід до їх розв'язання. Автор вважає, що необхідно повернутися до ленінської вимоги під час прийому в партію, орієнтуючись насамперед на тих, хто «...не менше 10 років пробули фактично робітниками у великих промислових підприємствах» і в силу цього змогли «засвоїти пролетарську психологію»¹. На мою думку, це є необхідною, але ще недостатньою умовою, щоб мати в партії найбільш свідомих, політично зрілих, активних представників робітничого класу, справжніх його лідерів.

В ленінській праці, цитату з якої наведено вище, міститься важлива методологічна установка про обов'язкове врахування неоднорідності робітничого класу і небезпеку її ігнорування в процесі відбору до партії. «Дуже часто,— відзначав В. І. Ленін,— до категорії робітників потрапляють справжнісінькі дрібні буржуа, які випадково і на найкоротший строк зробилися робітниками. Всі розумні білогвардійці цілком певно враховують ту обставину, що нібито пролетарський характер нашої партії насправді анітрохи не гарантує її від можливої переваги, і притому в найкоротший строк, елементів дрібногосподарських»². На жаль, у теорії і практиці партійного будівництва ще повільно переосмислюється та реальність, що робітничий клас, залишаючись головною продуктивною і політичною силою суспільства, ніколи не являв собою однорідної маси, а складався з шарів і груп, не позбавлених своїх специфічних інтересів. Сьогодні, розглядаючи ленінські положення про роль якісного складу партії та їх втілення в умовах перебудови і не враховуючи цього фактора,

правильно зрозуміти значення робітничого класу як найважливішої складової частини партії і пояснити причини змін у соціально-політичній активності робітників, в тому числі і членів КПРС, важко.

Серйозної уваги у зв'язку з цим заслуговує стаття доктора історичних наук І. П. Труфанова «До питання про соціальний склад КПРС», вміщена в № 1 журналу «Вопросы истории КПСС» за 1990 р. У ній автор на основі професійно-кваліфікаційних відмінностей виділяє три соціальні групи, що вже давно сформувалися в середовищі робітничого класу. До першої групи ним віднесено висококваліфікованих робітників, у тому числі й робітників-інтелігентів, добре підготовлених професійно, що відзначаються високим загальнокультурним розвитком. У переважній своїй більшості вони — активні прибічники перебудови. Це, без сумніву, найближчий резерв для поповнення партійних рядів. Однак ця група не є найчисленнішою в соціальній структурі робітничого класу.

Найбільшу питому вагу, на думку І. П. Труфанова, становлять так звані середні робітники, що мають кваліфікацію. Вони старанні і дисципліновані, але не використовують своїх можливостей повною мірою. Для цієї категорії характерна психологія зрівнялівки, пасивне ставлення до перебудови, хоч, звичайно, серед них є чимало сумлінних людей, з чітко вираженими політичними поглядами. Ця група також може бути достатнім резервом для поповнення рядів партії на основі індивідуального добору.

У народному господарстві ще досить значною залишається група некваліфікованих робітників, серед яких чимало противників перебудови, людей із стійкою психологією зрівнялівки. Проте і тут можна знайти, особливо серед тих, що мають середню освіту, таких, яких слід залучати до партії, працюючи з ними вдумливо і цілеспрямовано.

Слід також відверто визнати наявність груп робітників, причетних до одержання нетрудових доходів, зацікавлених у збереженні віджилих суспільних відносин.

Застійні часи виховали в робітничому середовищі псевдоактивістів, своєрідну робітничу аристократію. Ми є також свідками таких проявів соціальної активності робітників, у тому числі й членів партії, як їхня участь у страйках, несанкціонованих зборах і мітингах, у неформальних політизованих структурах, діяльність яких нерідко має антисоціалістичний характер.

¹ Ленін В. І. Про умови прийому нових членів у партію // Повне збір. творів.— Т. 45.— С. 16, 18.

² Там же.— С. 17.

Незважаючи на відзначені слабкі місця публікації, вміщеної в «УІЖі», необхідно підкреслити, що ідеї і підходи автора з успіхом можуть бути використані у ході

дальшої розробки проблем творчого втілення ленінських положень про роль якісного складу партії в умовах перебудови.

Одержано 17.07.90.

А. І. Зубарева (Донецьк), Н. І. Титлянова (Рязань)

Відновити правду про одного з героїв Горлівського повстання 1905 р.

Більш як 80 років тому назад були страчені вісім учасників, організаторів, керівників Горлівського збройного повстання 1905 р.: Зубарев Олександр (він же Марко Кузнецов) — професійний революціонер, Щербаков Андрій (Єнакієве), Григоращенко Василь (Горлівка), Ткаченко-Петренко Григорій (Єнакієве), Вашаєв Андрій (Дебальцеве), Мітусов Ілля (Овдіївка), Шмуйлович Володимир і Бабич Петро (обидва з с. Гришине). Більшовицька газета «Пролетарій» 3(16) жовтня 1909 р. відзначала безстрашність, з якою вони прийняли свій кінець, підкреслювала безсмертя їхньої справи. «Іх повісили..., але вони живі», — писала газета.

В дакому повідомленні нам хотілося б відновити істину про особистість першого з восьми названих героїв.

Отже, Олександр Михайлович Зубарев був страчений 4 вересня 1909 р. за вироком тимчасового Одеського військово-окружного суду в м. Катеринославі від 7 листопада — 19 грудня 1908 р. у справі про захоплення революціонерами Катеринської залізниці та за підготовку Горлівського збройного повстання в грудні 1905 р. Від подання прохання про помилування, підпису у вітальній телеграмі на ім'я царя він відмовився.

В своєму передсмертному листі О. Зубарев написав: «...купувати життя обманом, підписуючи телеграми, і розкаюватися не міг, я б вічно мучився, що так сказав неправду перед усім світом. Я брехати не можу, я не здатний був так зухвало купити собі життя...»¹. Пам'ять про О. Зубарева увічнена в назві однієї з вулиць м. Горлівки його ім'ям. На місці революційних подій та поранення героя (16 грудня 1905 р.) встановлено обеліск.

У літературі про Горлівське збройне повстання ім'я О. М. Зубарева-Кузнецова інколи поєднується з прізвищем Шайтлендера. При цьому посилаються на книгу П. О. Мойсеєнка «Воспоминання старого революціонера» (М., 1966)*. Так, у редакційному посланні книги К. Є. Ворошилова «Рассказы о жизни. Воспоминания» (М., 1971)

на с. 224 вказується: «В багатьох слідчих документах і жандармських донесеннях поруч з прізвищем Кузнецова-Зубарева давалася помітка «Особа не встановлена». Далі йдеться про те, що у вищезгаданій книзі П. О. Мойсеєнка вперше названо справжнє прізвище цього борця за справу народу — М. Шайтлендер.

Звернемося до спогадів П. О. Мойсеєнка, написаних у 1921—1923 рр. Оцінюючи загальну революційну обстановку в Донбасі в 1905 р., автор писав: «...Особливо сильно проявилася сутичка в Горлівці, де маса була битих і поранених. У числі поранених опинився наш Шайтлендер (прізвище його ніхто не знав, а звали просто Кузнецовим) — про це мені розповіли товариші» (с. 184). Однак П. О. Мойсеєнка не брав участі в горлівських подіях і знаходився у той час на значній відстані від них — у Слов'яно-Сербському повіті.

І все ж у редакційній примітці (с. 271) до вищепроцитованого висловлювання автора читаємо: «Шайтлендер М. (Шоклендер, О. Зубарев, М. Кузнецов) — активний учасник с.-д. підпілля Донбасу, керівник Горлівського збройного повстання (грудень 1905 р.), поранений у бою проти карателів, заарештований у лікарні, за документами значився: «...такий, що іменувався Зубаревим Олександром Михайловичем і Кузнецовим». У жандармському донесенні Столипіну про події в Горлівці відзначалося: «Зубарев Олександр (він же Марко Кузнецов) був на ст. Горлівці, на заводі, на рудниках головним агітатором і керував безпорядками; 16-го грудня з його ініціативи робітники почали стріляти у війська... промови його справляли на багатьох сильне враження». З відміткою у слідчій справі «особа не встановлена» в грудні 1908 р. у числі інших засуджений до страти. Від подання прохання про помилування відмовився, повшений 4 вересня 1909 р. Свідчення Мойсеєнка про справжнє прізвище керівника Горлівського повстання дуже цінне».

Як видно, редакційна примітка без будь-якого обґрунтування значно розширила межі авторської думки у цьому свідченні. І хоч саме воно не узгоджується з багатьма архівними джерелами, версія про ідентичність особи М. Шайтлендера і О. М. Зубарева-Кузнецова знайшла собі місце й у деяких інших публікаціях. Так, Г. І. Петровський у своїх спогадах «Сторінки мину-

¹Центр. держ. арх. Жовт. революції, вищих органів держ. влади і держ. управління СРСР, ф. 102, ДПОВ, спр. 9, ч. 15 (далі ЦДАЖР).

* Перше видання цієї книги вийшло в світ у 1924 р.